

umaknili in ustvarjali v "novih" prostorih družbenega; s koncem Perspektiv je bilo konec intelektualnega občestva, hkrati pa je Partija pri svojem oblastništvu izgubila vodilo - komunistično utopijo - in naprej vladala zaradi oblasti same. *Duma 1964*, pesem Tomaža Šalamuna, pa kot *Epilog* ponazarja ukinitvev utopije in *Zeit Geist* ob koncu *Perspektiv* (pesem je bila namenjena za zadnjo pripravljeno številko revije, ki ni nikoli izšla).

In če si za zaključek spet lahko "sposodim" besede Krefta in Vas z besedami avtorja samega povabim k branju te izredno poučne, berljive in ("revolucionarno") poživljajoče knjige o tem, kako so v pogojih "totalitarizma" delovali perspektivci, kako in za kaj je "živela" sama revija *Perspektive* ter o tem, kaj vse lahko tovrstna fenomena zapustita skupnosti v kateri in iz katere sta nastala (str. 10): "*Ne raziskujemo preteklosti zato, da bi iz lastne sedanjosti pojasnili, kar je bilo onim prej samo megleno in nedoločeno. Raziskujemo jo zato, ker so bile številne zadeve že davno jasno in razločno razstavljene in pojasnjene, in ker tudi v primerih, ko ni bilo tako, ni mogoče zastavljati vprašanj, ne da bi navezali na tradicijo. Četudi morda ni v vseh stvareh res, da je že v preteklosti obstajalo dosti imenitnih odgovorov, je torej gotovo res, da so bila razvita in izražena že vsa pozornosti vredna vprašanja - posebej tista, ki se tičejo države in početja intelektualca in umetnika.*" Dober tek čez drn in strn tokratne edicije Znanstvenega in publicističnega središča.

Sonja LOKAR

Milica G. Antić

Ženske v parlamentu

ZPS, Ljubljana 1998

Po strahovitem porazu žensk na zadnjih parlamentarnih volitvah v Sloveniji - s štiri-najstih je število parlamentark zdrknilo pod osem odstotkov - smo dobili v obliki skrbne analize, objavljene v knjigi dr. Milice G. Antić: *Ženske v parlamentu*, odlično doku-

mentiran, večplasten odgovor na vprašanje, zakaj so ženske v parlamentu potrebne in kaj bi bilo treba storiti, da bi se lažje prebile vanj.

Knjiga je prišla ob pravem času. Čustveni naboj se je po porazu na volitvah v ženskem gibanju že polegel in s hladno glavo je treba narediti analizo in na njeni osnovi načrt, kako zbrati moči za nov korak. Prva priložnost so že lokalne volitve, ravno pravšen pa je tudi trenutek za promocijo in pripravo bodočih kandidatke za parlamentarne volitve leta 2000. Knjiga prinaša pregleden prikaz argumentov, zakaj je demokracija brez žensk na mestih odločanja problematična ali nedokončana demokracija.

Pregledno je nanizala mednarodno pravno sprejete razloge, ki omogočajo strankam in celo državam, da uvedejo mehanizme politike aktivne podpore ali celo pozitivne diskriminacije, da bi podprezentiranemu spolu olajšale prodor v politiko.

Zelo dobro je tudi predstavljeno spreminjanje odnosa civilnodružbenih ženskih gibanj do politike in države v drugi polovici dvajsetega stoletja. Le-to je prešlo od faze zapiranja v načelno žensko apolitičnost do odločitve, zavzeti politične stranke od znotraj, graditi državne podporne mehanizme z namenom, zavarovati se pred vedno možnimi vdori konservativnih strank, ki jih poskušajo obračati v njihovo lasno nasprotje. Dobro je tudi opisano, kako je ženski prodor v politično odločno zahteval in tudi dosegel, da je tako imenovana velika politika vzela v zakup nove, ženskam pomembne teme in da o stvareh, ki najbolj zadevajo enake možnosti spolov, ni več mogla preprosto odločati v škodo žensk.

Z analizo primerov nastajanja samo ženskih političnih strank, ki so se vsi po vrsti neslavno končali, avtorica dokazuje, da so tovrstna prizadevanja slepa ulica. Sama o tem nisem tako zelo prepričana. Švedski primer dokazuje, da je v določenih okoliščinah že samo učinkovito predstavljena grožnja, da bo nastala posebna ženska stranka, delovala kot dovolj velik argument, da so socialdemokrati leta 1995 izpeljali politiko doslednega zapovrstnega kandidiranja moških in žensk na svojih listah in izpolnili obljubo o vladi s polovico ministrice.

Avtorica tudi prepričljivo dokaže, da so se kvote izkazale kot edina zares učinkovita metoda povečevanja deleža žensk v politiki. Z največjim zanimanjem sem prebrala analizo, s katero avtorica odgovarja na vprašanje, zakaj se je delež žensk po zadnjih parlamentarnih volitvah v Sloveniji praktično prepolovil.

Čeprav avtorica zelo lepo nakaže vpliv velikosti volilnih enot in števila volilnih okrajev, vpliv volilnega sistema, sistema prevajanja števila dobljenih glasov v število sedežev v parlamentu, vpliv nacionalne liste in višine volilnega praga za vstop strank v parlament, vpliv "ženske" politike strank in vpliv pretežno desne ali leve opredelitve volilcev in volilk, se da vendarle njeno analizo strniti v en sam stavek, ki pa seveda v knjigi v tej obliki ni zapisan: moškim vodstvom, na volitvah 1996 najuspešnejših strank, je uspelo ubraniti prodor žensk v njihovo politično trdnjavo.

Knjiga ni pomembna le zato, ker je z analitičnimi argumenti, primerjavami in številkami potrdila oceno, ki so jo takoj po volitvah mnogi razglašali za užaljeno in prenapeto stališče poraženih feministk. Pomembna je tudi zato, ker je avtorica tvegala tudi odgovor na vprašanje, zakaj se jim je to posrečilo.

Leta 1996 si nobena od strank, ki so se uspešno prebile v slovenski parlament, ni več drznila programske ali načelno postaviti na stališče, da ženske v parlamentu nimajo kaj iskati. Nasprotno, vse so prisegale na svojo veliko naklonjenost prodiranju žensk v politiko in skoraj vse so tudi dejansko povečale število žensk na svojih kandidatnih listah. Leta 1992 je na vseh strankarskih listah kandidiralo 12, leta 1996 pa 19 odstotkov žensk.

Toda vse te stranke so svoje ženske praviloma kandidirale v volilne okraje brez upa zmage ali v volilne enote z močno znotraj-strankarsko moško konkurenco. Naš mešani volilni sistem, ki pri volitvah posameznega kandidata ali kandidatko upošteva kot da bi šlo za večinski volilni sistem, kjer imajo sistemsko prednost politično najbolj znani, torej moški kandidati, je tudi opravil svoje. Svoje je prispevalo tudi dejstvo, da nobena od strank, ki so dobile največ glasov na tokratnih parlamentarnih volitvah, ni upora-

bila nacionalne liste kot orodje, s katerim je mogoče utreti pot v parlament tudi praviloma politično odrinjenim skupinam prebivalstva - mladim, manjšinam, ženskam. Če pa so jo že imele, večinoma so se ji hinavsko, v imenu demokracije, ki naj bojda izrazi voljo volilcev, odrekle, so nacionalno listo uporabile le kot varnostno padalo za tiste svoje že uveljavljene, praviloma moške voditelje, ki bi se jim posrečilo priti v parlament skozi vedno možna presenečenja proporcionalno-večinskega sistema. Odpoved nacionalni listi je bila, razen pri ZLSD, hinavska zato, ker je služila kot figov list, s katerim so strankarska vodstva javnosti prikrla, da so o tem, kdo bo dejansko prišel v parlament, z vse prej kot demokratičnim in razvidnim razporejanjem kandidatov v volilne okraje, odločila ona, namesto svojih članov in volilcev, potem pa so se sprenevedala, da se ne drznejo vmešavati v voljo volilcev z nekakšno nacionalno listo! Samo v ZLSD o tem, kje bo kdo kandidiral, namreč ni odločilo vodstvo stranke. Odločali so najprej sami kandidatke in kandidati, potem pa članice in člani stranke, ki so izbirali med več imeni, v vsakem volilnem okraju posebej na predhodnih strankarskih volitvah, in šele potem seveda tudi volilci in volilke.

K porazu žensk na volitvah, po mojem, ni bistveno prispevalo to, da se je volilno telo nagnilo na desno, k tradicionalnim vrednotam in programom, kot je zapisala avtorica knjige. Desno sredinska polovica volilnega spektra se je samo jasneje razdelila. Pretežno se je nagnila k SLS, desni stranki, ki je preprostemu ljudstvu obljubljala več poštenosti, pravne in socialne varnosti - torej k desni stranki z levim programom! - in k SDS, katere izrazito desničarskemu programu prav tako ni manjkalo socialnega čuta. Ne drži torej, da so se volilci nagnili v desno, pač pa so se odmaknili od tiste levice, ki ni izpolnila njihovih pričakovanj. Po mojem sta odločili dve drugi stvari. Najprej dejstvo, da so se na volitvah najbolje odrezale prav stranke, ki so najpopolneje uporabile strategijo verbalnega podpiranja in dejanskega odrivanja žensk iz politike: LDS, SLS in SDS, stranke, ki so vsaj napol resno omogočile ženskam boljše možnosti za uspeh na volitvah, zlasti ZLSD, DS in oboji zeleni, pa so te volitve izgubile.

To je dobro zaznala in argumentirala tudi avtorica knjige. Ni pa se dotaknila nekega drugega, za žensko gibanje na Slovenskem zelo občutljivega in bolečega dejstva.

Vprašanje deleža žensk in njihovih realnih možnosti, da začnejo enakopravno soodločati v parlamentu, (še) ni postalo pomembno ali celo odločujoče politično vprašanje na teh volitvah, čeprav gre za eno ključnih vprašanj vsake predstavniške demokracije. To pa je ne samo dejstvo, ki bi v tej knjigi zaslužilo, da se ga posebej poudari in ovrednoti, ampak tudi dejstvo, ki terja odgovor na silno neprijetno vprašanje: zakaj se je to zgodilo, ko pa se je resna politična kampanja o tej temi in z njo povezana javna polemika tako obetavno in pravočasno začela že januarja 1996?

Vprašanje je dvakrat neprijetno. Najprej zato, ker terja analizo, ki bi soočila spontano solidarnost moških vodstev vseh strank in popolne ujetosti vseh poslank, razen poslank ZLSD, v njihove igre. Moška vodstva so kot eden odgovorila na uspešen začetek politične kampanje za enake možnosti kandidiranja in izvolitve žensk s taktiko zlorabe svojih strankarsko najbolj znanih žensk v uničevanju in smešenju te kampanje. Neprijetno pa je to vprašanje tudi zato, ker neogibno prinese na dan tudi tehtanje, kaj so za "služenje" svojim mačističnim strankarskim vodstvom iztržile ženske, ki so se mu podredile. O njihovem bednem iztržku - od trinajstih poslank prejšnjega parlamenta sta se v novi parlament uspeli prebiti samo dve - najzgovorneje pričajo rezultati volitev!

Najsi bo še tako neprijetno, analitični odgovor na to vprašanje moramo jasno ohraniti v svojem ženskem zgodovinskem spominu ne zato, da bi pestovale zamere in si onemogočale sodelovanje v bodočnosti, ampak zato, da bi iz te zgodbe potegnile nauk o napaakah, ki jih ne kaže ponavljati. Nauk pa je na kratko naslednji: nobena strankarska ženska skupina v boju za enake možnosti izvolitve žensk ne more zmagati sama in še manj tako, da v imenu svoje strankarske zvestobe uničuje dobre pobude ženskih skupin konkurenčnih strank. V kampanji za uzakonjanje boljših možnosti žensk je po letu 1991 manjšo ali večjo napako te vrste naredila tako rekoč vsaka od strankarskih ženskih skupin v Sloveniji.

Vsaka kupčija z moškimi političnimi veljaki, ki naj bi posameznici omogočila prodor na račun žensk kot skupine, se kaj hitro izkaže za kravjo kupčijo. Kar se je na prvi pogled lahko zdelo kot prebrisana poteza posamezne ambiciozne ženske, se že na kratak rok izkaže kot samomorilsko ravnanje. Poražene ženske skupine za dalj časa utihnejo, osamljene posameznice v strankinih vodstvih in parlamentu pa postanejo nevidne, saj so absolutno prešibke, da bi tekmovala za pozornost javnosti in pomembna mesta v odločanju z najvplivnejšimi moškimi, ki v politiki vedno delujejo povezani v lobistične skupine. Te skupine pa uporabljajo pravila igre, ki jim ženske večinoma fizično ne zmoremo slediti: ko gre vplivni moški politični lobi na tenis, na pivo, v savno ali na košarko, in tam odloči o vsem, kar je res pomembno, gredo strankarske aktivistke in poslanke domov kuhat, pospravljat in preverjat, ali so otroci napisali naloge.

Knjiga, ki nam jo je napisala dr. Milica Antić pa je koristna tudi zato, ker je v resnici ponudila ženskam na Slovenskem dokaj konkreten politični program: ohraniti in, če je le mogoče, okrepiti naš proporcionalni volilni sistem; uporabiti nacionalne liste kot orodje, ki naj v parlament pripelje več žensk in pripadnikov drugih politično odrinjenih manjšin; odpraviti volilne okraje in v volilnih enotah doseči uporabo list, na katerih se izmenjujejo moška in ženska imena in kjer je na vsaki drugi listi ženska tista, ki je na njej prva; prepričati stranke, da bodo sprejele svojo zavezujočo politiko postopnega povečevanja deleža žensk v svojih strankarskih organih odločanja in na listah; ponovno poskusiti s parlamentarno pobudo, ki bi obvezovale stranke, da opredelijo v svojih statutih, kako bodo zagotovili enake možnosti izvolitve ženskam in nagrajevala stranke, ki bi se jim posrečilo v parlament pripeljati spolno čim bolj uravnovešene poslanske skupine.

Zdi se tako preprosto. Toda ne smemo se slepiti! Tega programa ženske ne moremo uresničiti same. Toda tudi volilno pravico ženskam v Švici, ne tako davnega leta 1971 je izglasovala tesna večina na referendumu, na katerem so imeli volilno pravico samo moški.

Primanjkljaj žensk na mestih političnega odločanja je največja in za zdrav družbeni razvoj najbolj pogubna družbena krivica nedokončane demokracije, saj je v Sloveniji več volilk kot volilcev. Večina volilk in volilcev, ne samo v Sloveniji, se tega dejstva povsem ne zaveda. Toda ko neka družbena krivica postane dovolj očitna, začne med poštenimi ljudmi delovati preprost občutek sramu. Ko ta občutek sramu prevzame večino volilk in volilcev, ti spremenijo svoje volilno vedenje: kaznujejo stranke, ki tega ne upoštevajo in nagrajujejo stranke, ki to krivico ne samo besedno obsojajo, ampak tudi odpravljajo. Od politične modrosti prebujenih žensk in solidarnosti pa je v največji meri odvisno, kako hitro bodo zorele razmere, v katerih političnim prvakom ne bo preostalo nič drugega, kot da spremenijo svoja najljubša pravila igre.

Borut RONČEVIČ

Gosta Esping-Andersen (ur.)
Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies
SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1996

Gosta Esping-Andersen je v tistem delu družboslovne srenje, ki se ukvarja s preučevanjem socialne politike, nedvomno ena ključnih osebnosti. O tem priča tudi odmevnost in vpliv njegovih del. Največji uspeh je nedvomno dosegel z delom 'Three Worlds of Welfare Capitalism' (Polity Press, Oxford, Cambridge, 1990), ki je postalo del železnega repertoarja študija socialne politike.

Z ureditvijo zbornika *Welfare States In Transition* se je Esping-Andersen aktivno vključil v debato o krizi socialne države, ki je aktualna vsaj od sredine osemdesetih let, v drugi polovici tega desetletja pa se je, skladno z naraščanjem teže obravnavanih težav, močno zaostрила in pritegnila številne uveljavljene družboslovce z zelo različnih področij. V tej debati se je izkazalo, da je potrebno pri preučevanju te tematike upo-

štovati dvoje predpostavk. Prva predpostavka je nujnost širokega, večdisciplinarnega pristopa. V preučevanje aktualnih sprememb v socialni politiki moramo vključevati znanja ekonomije, sociologije, politologije, demografije..., k čemur nas sili že sama narava tega fenomena. Druga predpostavka pa je nujnost upoštevati položaj v novindustrializiranih in industrializirajočih deželah, ki prav pošteno mešajo štrene donedavno avtocentričnim nacionalnim ekonomijam. Obdobja, v katerem so se te države v istem stavku pojavljale le, če je šlo za preučevanje prvega in tretjega sveta, je nepreklicno konec. Te države postajajo v skoraj vseh pogledih najmanj enakopravne partnerice razvitim zahodnim družbam, na številnih področjih pa celo diktirajo razvojne smernice.

Esping-Andersen in ostali avtorji so v svojih prispevkih upoštevali obe predpostavki. Pri tem je še posebej zanimivo to, da so s svojimi prispevki pokrili zelo široko geopolitično področje. Zato je zbornik vsebinsko razdeljen na dva dela. V prvem delu 'Decline or Renewal in the Advanced Welfare States' so štirje prispevki, v katerih avtorji tematizirajo krizo, stanje in perspektive držav z razvitimi institucijami socialne države, pa četudi so te bolj skope. Avtorji obravnavajo stanje skandinavskih blaginjskih sistemov ki so vedno zanimivi vsaj kot prototip socialne demokracije (John Stephen), na kontinentalnem delu Evrope (Gosta Esping-Andersen), v Avstraliji in Novi Zelandiji (Francis Castles) in Severni Ameriki (John Myles). V drugem delu pa so avtorji v treh prispevkih preučili stanje v treh posebej zanimivih delih sveta in možne smernice razvoja institucij in praks socialne države. Pri tem so pokrili del Latinske Amerike (Evelyne Huber), del vzhodne Azije, kot posebej zanimivo področje zaradi številnih gospodarsko uspešnih držav brez razvitih blaginjskih inštitucij v pravem pomenu besede (Roger Goodman in Ito Peng) in pa srednjo in vzhodno Evropo kot področje čedalje bolj erodiranih inštitucij socialnega varstva (Guy Standing).

Avtorji študij v nasprotju s pisci nekaterih prodajnih uspešnic niso imeli zelo ostrega stališča o vzrokih krize socialne države in krivdo zvalili na en dejavnik. Zavedajo se, da